

N:o 144.

Af herr **F. Berg**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning i fråga om ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglering af arbetstiden.

Med anledning af en inom Andra Kammaren vid föregående års riksdag väckt motion (n:o 139) hemställde denna kammares första tillfälliga utskott i sitt utlåtande n:o 4 (samlingens n:o 18), »att Andra Kammaren för sin del ville besluta, det Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t tacktes genom sakkunniga personer låta utreda, huruvida och i hvad mån åtgärder äfven i vårt land kunna vara behöfliga och lämpliga för ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglerandet af arbetstiden, särskildt inom sådana fabriker och andra industriella inrättningar, i hvilka arbetet genom sin art menligt inverkar på arbetarens helsa».

Denna hemställan föregicks af en motivering, innehållande dels en sammandragen redogörelse för motionen och dess syfte, dels en mera utförlig framställning af de skäl, hvilka enligt utskottets mening borde föranleda Riksdagen att hos Kongl. Maj:t begära den önskade utredningen.

Då utskottets utlåtande den 24 april föredrogs i kammaren, uppstod der en ganska långvarig öfverläggning, hvarunder bifall till utskottets förslag yrkades af icke mindre än 37 af kammarens ledamöter (motionären oberäknad), nemligen herrar Johansson från Strömsberg, Johansson från Stockholm, Höglund, Zetterstrand, Hazén, Hammarskjöld, Alsterlund, Gethe, von Friesen, Hedin, Zotterman, Aulin, Hammarlund, Göthberg, Thor, Bergström, Fjällback, Svensson och Eklund från Stock-

holm, Palme, Wallis, Wavrinský, John Olsson, Wallbom, Höjer, Gustaf Ericsson från Stockholm, Vahlin, Persson från Arboga, Hammarström, Högstedt, Norman, Falk, Wellander, Boëthius, Swartling, Ohlsson från Vexjö och Eklund från Norrköping — alltså personer af de mest skiljaktiga politiska åsikter och de mest olika lefnadsställningar, från fabriksidkaren till kroppsarbetaren. Mot utskottets förslag uppträdde blott en enda talare, och äfven denne intog ej någon bestämdt afvisande hållning, ehuru han för sin del ansåg, att med den begärda utredningen kunde anstå, »tills den allmänna uppfattningen något mer fått tillfälle att uttala sig i frågan». Efter slutad öfverläggning blef ock utskottets hemställan af Andra Kammaren bifallen.

Beslutet delgafs medkammaren, som hänvisade ärendet till sitt andra tillfälliga utskott. Detta hemställde emellertid i sitt utlåtande n:o 5 (samlingens n:o 13), »att Första Kammaren icke måtte biträda Andra Kammarens beslut», hvilken hemställan ock den 7 maj vann Första Kammarens godkännande.

En genomläsning af det utlåtande, som af Första Kammarens andra tillfälliga utskott afgafs, samt af det protokoll, som redogör för Första Kammarens i ämnet förda öfverläggning, måste emellertid leda till den slutsatsen, att utskottets afstyrkande och kammarens afslag mindre berott på någon obenägenhet mot den af Andra Kammaren begärda utredningen än på vissa yttre missgynnande omständigheter. Utskottet förklarade nemligen uttryckligen, att det i anseende till den korta tid, som för Riksdagens sammanvaro återstode, icke varit i tillfälle att egna ärendet den granskning, som motionen och Andra Kammarens utskotts omfattande utlåtande synts påfordra, och vid debatten tillkännagaf ordföranden i Första Kammarens utskott ytterligare, att om erforderlig tid stått utskottet till buds, detta säkert med intresse skulle egnat frågan en mycket vidlyftigare behandling. Nu kom utlåtandet att inskränka sig till ett par sidor, å hvilka naturligtvis ingen egentlig redogörelse kunde lemnas för det af Andra Kammaren bifallna förslagets innebörd och motivering. Såsom ett par talare under debatten mycket riktigt framhöllo, förelåg alltså för Första Kammaren frågan vid afgörandet i ett mycket outredt skick, hvilket äfven torde förklara de grundväsentliga missuppfattningar af såväl motionen som Andra Kammarens beslut, hvarom åtskilliga då fälda yttranden buro vittne. Trots detta uttalade tvänne Första Kammarens ledamöter, herrar Fehrman och Blomberg, starka sympatier för nämnda beslut, och en tredje, herr Treffenberg, yrkade till och med, att Första Kammaren måtte biträda detsamma. I betraktande af dessa omständigheter och i anseende dertill, att vid

frågans afgörande endast ett tiotal ledamöter voro i Första Kammaren tillstädes, vågar jag tro, att det i fjor gifna afslaget ingalunda kan anses vara ett uttryck för Första Kammarens allmänna mening i denna vigtiga samhällsfråga samt att utgången skulle blifvit en helt annan, i fall ärendet så tidigt kommit under kammarens behandling, att dess ledamöter blifvit i tillfälle att egna det en allsidig och grundlig pröfning.

Med stöd af detta antagande tillåter jag mig härmed förnya min vid 1891, 1893 och 1894 årens riksdagar väckta motion i den form, hvari densamma vid föregående års riksdag blef af Andra Kammarens första tillfälliga utskott tillstyrkt och af Andra Kammaren bifallen, och får jag såsom motivering hänvisa till det utlåtande, hvarpå såväl utskottets tillstyrkan som kammarens bifall voro grundade (se bilagan). Med anledning af de invändningar, som mot förslaget blifvit framställda, ber jag att till sist få göra följande erinringar.

1. Hvarken i motionen eller i Andra Kammarens utskotts utlåtande eller i samma kammars beslut yrkas införande af någon lagstadgad maximalarbetsdag, vare sig på 8, 9, 10, 11 eller 12 timmar. Hvad som af motionären, utskottet och kammaren yrkats är endast en grundlig och allsidig *utredning* af denna på dagordningen stående sociala fråga, vid hvilken utredning naturligtvis både skäl och motskäl borde blifva framlagda och mot hvarandra afvägda.

2. Det säger sig sjelft, att denna utredning endast afser sådana förslag till reglering af arbetstiden, som äro tänkbara och enligt erfarenhetens vittnesbörd genomförliga, samt att det följaktligen aldrig kunnat vara tal om sådana saker som »att föreskrifva i fråga om sjöfarten, att sjömännen efter 8—10 timmars arbete skulle få hvila och låta fartyget gå vind för våg» med mera dylikt. De åtgärder, hvilkas behöflighet och lämplighet för vårt land borde pröfvas, skulle gifvetvis vara af samma art som de, hvilka för samma ändamål blifvit vidtagna i andra civiliserade land.

3. Att yrkandena på en rimlig reglering af arbetstiden ingalunda kunna sägas sakna all grund, hafva motionären, Andra Kammarens utskott och Andra Kammaren ansett sig kunna sluta af de uppgifter om mycket höga arbetstider samt synnerligen ogynsamma sjuklighets- och dödlighetsförhållanden inom svenska industrien, hvilka meddelats af 1884 och 1891 års kongl. komitéer för arbetarefrågors behandling. Skulle dessa uppgifter, såsom en och annan trott sig kunna förmoda, nu ej längre vara korrekta, enär arbetstiderna under de allra senaste åren skulle blifvit väsentligen förkortade samt sjuklighets- och dödlighetsförhållandena väsentligen förbättrade, så måste det naturligtvis anses

i hög grad angeläget att få en så glädjande omständighet offentlig och med säkerhet konstaterad. Likaledes måste det vara af vigt att genom en noggrann utredning få i möjligaste mån utrönt, i hvilket förhållande arbetstidens längd står till arbetsklassens fysiska, ekonomiska, intellektuella och moraliska ställning samt till industriens utveckling — en fråga, för hvars besvarande utlandets litteratur redan företer ett kolossalt material, men som i afseende på vårt land ännu ej varit föremål för någon omfattande undersökning.

4. Att låta en dylik undersökning samtidigt omfatta alla sådana industrigrenar, i hvilket arbetet genom sin art befinnes menligt inverka på arbetarens helse, torde få anses mera lämpligt än att begränsa densamma till endast en näringsgren i sänder. Det synes nemligen i sig sjelft klart, att en fullt rättvis lagstiftning i förevarande afseende svårigen kan komma till stånd utan tillfälle till *jemförelse* de olika industriarterna emellan. Bestämmandet af de yrken, som i första rummet borde underkastas reglering, blefve nemligen i annat fall öfverlemnadt åt godtycket eller åt vissa förutfattade, men kanske delvis ogrundade meningar om den ena eller andra industriartens större eller mindre helsovådighet, och vederbörande arbetsgifvare skulle då ej utan skäl kunna klaga öfver en partisk och obillig lagstiftning.

5. Den utan all jemförelse viktigaste af de betänkligheter, som blifvit anförda mot yrkandet på en utredning rörande frågan om lagstadgad tidsreglering, är den rent *principiella*, att staten icke skulle vara befogad att i förevarande hänseende binda den enskildes aftalsfrihet. Staten bör icke, har det blifvit sagdt, annat än i yttersta nödfall söka göra några inskränkningar på näringslivets område. Arbetarefrågan hade hittills förts fram på det frivilliga aftalets väg, och så borde allt fortfarande ske. »I främsta rummet», yttrade i denna syftning Första Kammarens andra tillfälliga utskott, »synes man kunna ifrågasätta befogenheten af att staten i förevarande hänseende binder den enskildes aftalsfrihet. Äfven om staten, som måste skydda den svagare, bestämmer någon tid, utöfver hvilken minderåriga och kvinnor icke få användas till arbeten inom vissa yrken, följer ej deraf, att staten på samma sätt må göra sig till förmyndare för vuxna och myndiga män. — — — Vål förbiser utskottet icke möjligheten af att en arbetare må kunna åstadkomma en lika arbetsprodukt under en något kortare tid som under en något längre; men i den mån erfarenheten kan gifva sådant vid handen, lärer helt visst en till arbetsklassens höjande lädande begränsning af arbetstiden falla af sig sjelf, utan att staten behöfver derom förordna.»

Att ingå i något närmare bemötande af här åberopade princip, som är för hvar och en väl bekant under namn af Manchesterdoktrinen, torde vara så mycket mindre nödigt, som den genast blef af tvenne talare inom Första Kammaren på det bestämdaste bestridd. Den ene förklarade det vara statens ovilkorliga pligt att se till, det »industrien drifves under sådana villkor, att den icke blifver af menlig beskaffenhet för dem, som deri arbeta. Denna synpunkt», tillade han, »har i vår liksom i andra länders fabrikslagstiftning redan mer eller mindre blifvit erkänd; hos oss visserligen hittills i begränsad mån — med afseende å minderårigas och kvinnors arbete. Men jag får för min del säga, att det redan visat sig, att vissa industrigrenar, som hos oss idkas, äro af den beskaffenhet, att en inskränkning i fråga om arbetstiden med afseende å dem skulle kunna vara behöflig äfven med hänsyn till äldre arbetare».

Den andre talaren yttrade sig — i fullkomlig öfverensstämmelse med den tankegång, som för motionären från början varit den hufvudsakligen bestämmande — på följande sätt: »Utskottet erkänner, att det tillhör staten att skydda den svagare. Såsom dessa svagare, hvilka staten har att skydda, nämner utskottet minderåriga och kvinnor, men, åtminstone så vidt af betänkandet synes, tyckes utskottet icke vilja till denna kategori hänföra äfven vuxne och myndige män. Mig förekommer det likväl, som om det svårligen kan nekas, att den enskilde arbetaren, äfven om han är vuxen och myndig, dock är att betrakta såsom den svagare gent emot en kapitalstark industri, och att således äfven en sådan kan hafva anspråk på skydd från statens sida. Jag måste erkänna, att det gör mig ondt om desse vuxne och myndige män, särskildt när de äfven äro familjefäder. Det gör mig ondt, att de efter ett allt för tråget dagsarbete skola nödgas sakna den glädje, hemlifvet skulle bereda dem. När en sådan arbetare, uttröttad efter dagens arbete, kommer till sitt hem, har han föga tid att till sin egen och sin familjs nytta och vederqwicklunge egnar sig åt dem, med hvilka han skulle hafva sin hvila och sin glädje efter dagens mödor. Han har föga tid att egnar åt samvaro med barnen och uppfostran af dem. För visso skall ett sådant förhållande göra ett djupt ingrepp i familjelifvet, och detta ingalunda till dess bättnad. Man måste frukta, att härigenom banden af kärlek skola lossna, särskildt hvad beträffar barnen, när det visar sig, att deras fäder har så föga tid att sysselsätta sig med dem. Men när familjelifvet blifver undergräfdt, bäfva statens grundvalar.»

Med instämmande i dessa uttalanden samt med hänvisning till de i bilagan framställda sakförhållandena får jag härmed vördsamt hemställa, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunniga

personer låta utreda, huruvida och i hvad mån åtgärder äfven i vårt land kunna vara behöfliga och lämpliga för ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglerandet af arbetstiden, särskildt inom sådana fabriker och andra industriella inrättningar, i hvilka arbetet genom sin art menligt inverkar på arbetarens helsa.

Stockholm den 27 januari 1895.

Fridtjuv Berg.

I motionens syfte instämma:

David Bergström.

Johannes Svensson.

Oskar Eklund.

C. G. Thor.

John Olsson.

Gustaf Ericsson.

J. M. Erikson.

A. Hedin.

Emil Hammarlund.

Magnus Höjer.

Joh. Johansson.

Anton Hahn.

Lars Eriksson.

O. Walter.

Bilaga.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 4, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning i fråga om ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglering af arbetstiden.

Till utskottet har blifvit hänvisad en inom Andra Kammaren af herr *F. Berg* väckt motion, n:o 139, i hvars syfte tolf af kammarens öfriga ledamöter instämt, och hvari föreslås, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunniga personer låta utreda, i hvad mån åtgärder äfven i vårt land kunna vara lämpliga för ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglerandet af arbetstiden, särskildt vid offentliga arbeten samt inom alla sådana näringsgrenar, som äro underkastade yrkesinspektion. *Motionen.*

Som stöd för sin hemställan hänvisar motionären till den utförliga motivering han vid tvenne föregående riksdagar gifvit densamma, af hvilken motiverings hufvudsakliga innehåll han i nu föreliggande motion meddelar ett sammandrag.

Enligt denna motivering skulle föremålet för den af motionären önskade utredningen vara *lämpligheten af en lagstadgad maximalarbetstid, till sin längd afpassad efter olika slag af arbetare och olika slag af arbeten.*

Till en början påvisar motionären, huru krafvet på en lagstadgad reglering af arbetstiden faktiskt uppkommit: den allt skarpare utpräglade täflingskampen har drifvit arbetsgifvarne att söka nedbringa tillverkningskostnaderna till det lägsta möjliga; detta mål hafva de i första

hand trott sig vinna genom att i allt större utsträckning lägga beslag på arbetarnes krafter; så länge denna sträfvan fått fortgå ohämnad, har arbetstiden steg för steg blifvit förlängd; slutligen hafva arbetarne samlat sig till motvärn häremot, och sedan andra utvägar blifvit anlitade och pröfvade, hafva de omsider funnit sig nödgade att påkalla samhällsmagtens mellankomst, ehuru de på grund af sin ringa andel i representationen hittills haft svårt att inom riksförsamlingarna vinna tillräckligt gehör för sina önskningsar.

Genom en öfverblick af nu gällande skyddslagstiftning för arbetsklassen i fråga om arbetstiden visar motionären dernäst, att af samtliga stater med europeisk odling så godt som alla på ett mer eller mindre verksamt sätt reglerat arbetstiden för barn och halfvuxna, att de ojemförligen flesta i någon mån utsträckt tidsregleringen äfven till de vuxna, samt att lagstadgad maximalarbetsdag för vuxna redan blifvit införd i England, Australien, Förenta staterna, Schweiz, Österrike, Frankrike, Tyskland och Holland, antingen blott för qvinnor eller ock för både män och qvinnor. Krafvet på en sådan lagstadgad maximalarbetsdag, säger han, betraktas och behandlas af nutidens statsmän ej längre som en utopi, utan som en praktisk-politisk fråga, hvilken redan är på väg att steg för steg finna sin lösning, och hvilken man äfven i vårt land har allt skäl att noga öfverväga.

De synpunkter, som vid detta öfvervägande hufvudsakligen böra tagas i betraktande, synas motionären vara följande: 1) *önskvärdheten* af arbetstidens begränsning, 2) den *ekonomiska möjligheten* af en sådan åtgärd och 3) lämpligheten af densammas *genomförande medelst lag*.

Med afseende å den *första* synpunkten framhåller han, att enligt en af tyska riksförsäkringsanstalten utarbetad statistik olycksfallens antal växer utomordentligt raskt under arbetsdagens lopp, så att lång arbetsdag medför många olycksfall, att en mängd industrier till sjelfva sin art äro sådana, att de måste utöfva en skadlig verkan på organismen: genom helsovådligt dam, för torr eller för fuktig luft, för ytterlig eller för häftigt vexlande värme, giftiga materialier, ångor eller gaser, naturvidriga arbetsställningar eller omåttliga kraftyttringar m. m., att enligt helsovårdsvetenskapens åsigt de skadliga verkningarna häraf endast genom arbetsdagens förkortning kunna nog kraftigt begränsas, att den nu inom många näringsgrenar vanliga arbetsdagen emellertid är onaturligt lång, att följden häraf visar sig i de talrika yrkessjukdomar, hvaraf arbetsklassen hemsökes, samt i dess jemförelsevis låga medellifslängd o. s. v., hvilket allt synes honom häntyda på, att nu i allmänhet gängse arbetstid icke är afpassad efter människokroppens normala

förmåga och därför i längden verkar nedbrytande och undergräfvande på densamma.

I fråga om önskvärdheten af arbetsdagens begränsning framhåller motionären ytterligare, att arbetarens förtjenst ingalunda är proportionel mot längden af hans arbetsdag, att tvärt om lång arbetsdag och låg arbetslön i det hela taget följas åt, att för liten fritid visat sig sänka arbetarens lefnadsfordringar och dermed hans lefnadsvilkor, beröfvat honom tillfälle till förvärfvande af högre arbetsduglighet, ökat frestelsen till arbetsförsummelse och kroglif, bidragit att göra honom slö och omåttlig äfven i ekonomiskt afseende, utgjort en medverkande orsak till arbetslöshetens utbredning samt bragt arbetaren i fara att nedsjunka till en arbetsträl, en nästan rent fysisk varelse, hängifven åt låga och råa nöjen och nästan otillgänglig för de ädlare njutningar, som hemlif, odladt umgänge, bildningssträfvande samt intresse för fosterlandets och mensklighetens högre angelägenheter hafva att erbjuda o. s. v. Den nu i allmänhet rådande arbetstiden, säger motionären, verkar genom sin längd nedtryckande på arbetarens ekonomiska ställning och i hög grad hämmande på hans sedlighet och själsodling, särskildt derigenom, att den icke lemna nog tillfälle till familjelif och andlig förkofran.

Med afseende på den *ekonomiska möjligheten* af arbetstidens begränsning visar motionären, att den genom arbetet alstrade varumängden ingalunda står i rakt förhållande till den använda tiden, att inom vissa gränser arbetsdagens förkortning ofta kan uppvägas, ja mer än uppvägas af den genom hvilat ökade arbetsdugligheten och arbetsenergien, att detta bestyrkes genom de af en mängd arbetsgifvare (Mather, Allan m. fl.) gjorda experimenten samt af den praktiska erfarenheten från de land, der en lagstadgad maximalarbetsdag blifvit införd, att en dylik maximalarbetsdag icke verkat nedtryckande på varutillverkningen, men väl i någon mån reglerande på densamma, så att dess fördelning på årets olika tider blifvit jemnare, att den måste visa sig ekonomiskt fördelaktig äfven genom att medföra färre olycksfall, minskad sjuklighet och lättad fattigböroda, samt att ökad fritid måste höja icke allenast arbetsklassens produktionsförmåga, utan äfven dess konsumtionsförmåga, hvilken åter är sjelfva hufvudvilkoret för en kraftigt uppblostrandande produktion.

Med afseende på lämpligheten af arbetstidens begränsning *genom lag* hänvisar motionären till skyddslagstiftningens historiska utveckling, hvilken synes honom otvetydigt ådagalägga, att begränsningen endast i undantagsfall kan tänkas genomförd genom klarsynta och humana arbetsgifvares eget initiativ, enär arbetsgifvarne såsom klass betraktade

visserligen snart kommit till insigt om maximalarbetsdagens förenlighet med deras intressen, men detta först sedan den redan blifvit införd, att å andra sidan arbetarnes ordnade sammanslutning visserligen i många fall visat sig kunna hejda arbetstidens fortgående utsträckning, ja inom åtskilliga industrier något reducera densamma, men att arbetstiden på denna väg icke kan blifva reglerad *rättvisligen*, d. v. s. efter arbetets svårighet och helsomenlighet, utan efter arbetspersonalens talrikhet och kampduglighet, samt att statens ingripande därför slutligen öfverallt visat sig vara nödvändigt. Hänvisningen till arbetarne att uteslutande genom sjelfhjelp söka genomdrifva sina önskemål är ju för öfrigt, säger motionären, endast en uppmaning att sätta all sin förtröstan till strejkens tveeggade svärd; den innebär etablerandet af ett evigt krigs- och osäkerhetstillstånd, der man aldrig kan hafva någon trygghet för att de träffade öfverenskommelserna skola ega bestånd längre än jemnt upp till det ögonblick, då någon af de kämpande parterna tror sig kunna vinna någon fördel af att bryta dem. Följden af ett sådant oafåtligt krigstillstånd mellan samhällets båda hufvudklasser måste åter blifva en ohygglig skärpning af den sociala ofriden och en tilltagande andlig förvildning. Gent emot den invändningen, att arbetet liksom alla andra varor borde bero endast på tillgång och efterfrågan och sålunda öfverlätas endast åt det s. k. fria aftalet samt att statens inblandning i arbetsförhållandena innebure en kränkning af den individuella frihetens oantasteliga princip, invänder motionären, att arbetet, såsom oupplösligen bundet vid arbetarens person, vore en vara af helt annan natur än alla andra varor, samt att »låt-gå-principen» på ifrågavarande område nu vore fullkomligt utdömd, och detta främst just inom de land, der känslan af den individuella frihetens värde vore varmast och lifligast. Såsom stöd härför hänvisar han bland annat till det omslag i allmänna meningen, som egt rum bland Englands ledande statsmän, och som synes honom visa, att maximalarbetsdagens införande i detta land är nära förestående. I alla händelser, tillägger han, finnes det åtminstone ett område, der äfven de få, hvilka ännu principiellt fränkänna staten befogenhet att ingripa i det *enskilda* näringslivet, måste vara alldeles oförhindrade att biträda sträfvandet för en maximalarbetsdag, nemligen då fråga är om *offentliga* företag: arbeten för statens och kommunernas räkning.

Hvad särskildt vårt land angår, påvisar motionären, att grundsatsen om statens icke-inblandning i arbetsförhållandena aldrig varit af lagstiftningen erkänd samt att principiella lagbestämmelser till arbetarnes skyddande mot omåttligt och helsomenligt arbete ingalunda saknats,

men att felet med dessa lagbestämmelser låge deri, att de varit för obestämda, samt att deras efterlefnad ej varit kontrollerad. Alldeles oförtydbart hade svenska staten angifvit sin rätt och sin pligt att i mån af behof reglera arbetstiden genom förordningen af den 18 februari 1870 rörande skyddsåtgärder inom tändsticksindustrien. I hvilken *omfattning*, på hvilket sätt och till hvilken *grad* regleringen sedan skedde, utgjorde en fråga för sig; grundsatsen vore i alla fall en gång för alla erkänd.

Af den historik öfver frågans utveckling i Sverige, som motionären lemnat, framgår för öfrigt, att första förslaget om lagstadgad maximalarbetsdag såväl för vuxna som för minderåriga väcktes vid 1856 års riksdag af bonden Nils Hansson från Kristianstads län, att detsamma jemte en beslägtad motion af nuvarande biskop Rundgren gaf uppslaget till vår nu gällande skyddslagstiftning för minderåriga, att arbetareskyddskomitén af 1875 uttalade varma sympatier för arbetstidens reglering, särskildt för vuxna kvinnor, samt ansåg en sådan icke kunna möta några större praktiska svårigheter, att vid 1886 års riksdag framstående män inom båda kamrarna förklarade statens uppgift ingalunda vara inskränkt till uppehållande af »rättstillståndet», hvarför man, då det på allvar blefve föreslaget att i vårt land införa maximalarbetsdag, ej borde tveka att taga frågan härom i noggrant öfvervägande, att Sverige genom ett af Kongl. Maj:t utsedt ombud 1890 deltog i den samfolkliga arbetareskyddskonferens, som på tyske kejsarens inbjudan då hölls i Berlin och som förordade maximalarbetsdag för vuxna kvinnor, samt att den delvis med anledning häraf tillsatta arbetareskyddskomitén af 1891 uttryckligen förklarar Berlinkonferensens program innefatta endast »de mest oeftergiftiga krafven» på arbetareskydd i våra dagar.

Såsom stöd för sin mening, att en lagstadgad reglering af arbetstiden borde äfven i vårt land allvarligen påtäckas, hänvisar motionären slutligen till den omfattande statistik öfver arbetstiden inom den svenska industrien, som blifvit lemnad af 1875, 1884 och 1891 års arbetareskydds- och arbetareförsäkringskomitéer, hvilken statistik han finner i synnerligen hög grad egnad att för hvar och en ådagalägga önskvärdheten af en sådan reglering.

I hufvudsak samma motion som den nu föreliggande väcktes af samme motionär vid 1891 och 1893 års riksdagar. Vid den förra hänvisades den till Andra Kammarens första tillfälliga utskott, som fann

*Föregående
motioner med
samma
yrkande.*

frågan väl värd en utredning, men ansåg, att den i förväg borde i sin helhet underkastas en omfattande pröfning inom utskottet och kamrarne, så att Riksdagen, på samma gång den anhölle om nämnda utredning, kunde bestämdt angifva, dels huruvida staten öfver hufvud borde ingripa på detta område eller icke, dels i förra fallet på hvilka allmänna grunder en lagstiftning i ämnet borde hvila och hvilka yrkesgrenar som borde vara underkastade densamma. För en dylik omfattande pröfning saknades emellertid erforderlig tid, enär motionen blifvit allt för sent väckt. Utskottet hemställde därför, att den ej »för närvarande» måtte till någon åtgärd föranleda, hvilken hemställan äfven blef af kammaren bifallen.

Vid 1893 års riksdag förnyades motionen i ungefär samma formulering, men med en mera omfattande motivering. Den hänvisades nu till Andra Kammarens tredje tillfälliga utskott. Äfven detta egnade den en välvillig uppmärksamhet, men fann sig af trenne skäl ej kunna tillstyrka densamma. För det första skulle frågan om en maximalarbetsdag för qvinnor redan hafva varit föremål för en af Kongl. Maj:t anordnad utredning, hvori medelbart berörts äfven maximalarbetsdag för vuxna män, och utskottet trodde anledning finnas att framdeles från Kongl. Maj:t förvänta framställning till Riksdagen på grund af denna utredning. Vidare hade Andra Kammaren nyligen beslutat en skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om förslag rörande lämpligaste sättet för åstadkommande af en arbetsstatistik, och till denna — om och när den en gång komme till stånd — skulle bland annat äfven höra insamlandet och offentliggörandet af statistiska uppgifter rörande den faktiska arbetstiden inom olika yrken, hvilket vore att betrakta såsom en förberedande åtgärd för den af motionären begärda utredningen. Slutligen hade för ej länge sedan yrkesinspektörer blifvit tillsatta, och dessas vunna erfarenhet om arbetstiden borde akvaktas, innan någon närmare granskning af den viktiga frågan företoges. På grund af dessa skäl hemställde utskottet, att motionen ej heller nu måtte till någon åtgärd föranleda, hvilket ock blef kammarens beslut.

*Motionens
allmänna
syfte.*

Då utskottet efter denna redogörelse nu går att skärskåda frågan om den af motionären önskade utredningens behöflighet och lämplighet, kan det med afseende på förslagets allmänna syfte helt och hållet instämma i hvad första tillfälliga utskottet vid 1891 års riksdag härom

yttrade. »Vår tid erbjuder», heter det i nämnda utskotts betänkande, »ingen mera glädjande företeelse än den alltjemt fortgående förbättringen i de kroppsarbetande klassernas ställning. Den är lika välsignelserik för samhället i sin helhet som för de hittills allt för mycket undertryckta folkklasserna. Om man erkänner detta, om man anser förbättring af de kroppsarbetande klassernas materiella välstånd och deras höjning i intellektuellt och moraliskt afseende vara en af vår tids viktigaste uppgifter, kan man ej heller förneka angelägenheten deraf, att deras arbetstid ej utsträcket till ett mått, som undergräver deras helse och beröfvar dem tillfälle till andlig utveckling. Så till vida lemna utskottet sitt fulla erkännande åt den uppfattning, motionären velat göra gällande, och utskottet har liksom han den öfvertygelsen, att frågan om arbetstidens begränsning är värd all uppmärksamhet, äfven ur den synpunkt, att den spänning mellan arbetsgifvare och arbetare, som tyvärr i många fall är rådande, må kunna mildras.»

I likhet med samma tillfälliga utskott och i full öfverensstämmelse med hvad motionären härom framhållit, finner utskottet det innebära en uppenbar missuppfattning af den pågående rörelsen för arbetstidens förkortning att tro meningen vara den, att en arbetsdag på jemnt åtta timmar borde blifva gällande för alla slags arbetare och under alla förhållanden. »Hvar och en, som med eftertanke öfvervägt dessa frågor», yttrade nämnda utskott, »skall erkänna, att en reglering af arbetstiden måste ske på väsentligt olika sätt under olika omständigheter. — — — Vill man betrakta frågan från helsovårdssynpunkt, är det tydligt, att alldeles likformiga bestämmelser ej äro berättigade för olika yrken och under olika förhållanden. Så t. ex. påkallas en starkare begränsning i yrken, der luften i arbetslokalerna på grund af arbetets natur starkt förorenas, än i andra yrken. I rymliga och väl ventilerade arbetslokaler kan arbetet utan våda för helsan bedrifvas under längre tid än i illa anordnade lokaler. Likaså möta icke ur denna synpunkt så stora betänkligheter emot en längre arbetstid, då arbetet försiggår i fria luften. Vidare kan arbetet i en del lättare yrken utan olägenhet bedrifvas längre tid än i andra, mera ansträngande. Utan tvifvel förekommer äfven under våra klimatiska förhållanden anledning att i vissa yrken ifrågasätta olika bestämmelser för olika årstider.»

I samband med sitt instämmande i detta uttalande anser sig utskottet böra påpeka, att en af anledningarna till det missförstånd, som nu anförda yttrande afsåg att bemöta, tvifvelsutau är att söka i den gängse, men icke fullt lyckliga termen »normalarbetsdag». I sig själf innebär denna term visserligen intet annat än en genom norm, genom

lag stadgad arbetsdag, men rätt många torde af densamma hafva fått den föreställningen, att här vore fråga om fastställandet af en viss *tidsnorm*, som skulle gälla alla, alltid och öfverallt. Till undvikande af en sådan misstyding har ock motionären användt den mera distinkta benämningen »maximalarbetsdag», hvilken klart uttrycker, att hvad man genom tidsregleringen vill åstadkomma är bestämmandet af vissa *maxima*, öfver hvilka arbetstiden i de olika industrierna icke får dragas ut och genom hvilka de svåraste öfverdrifterna i detta hänseende alltså skulle komma att förhindras.

Medelarbets-
tiderna inom
svenska indu-
strien.

Motionären har skarpt betonat, att frågan om svenska statens rätt att, då den så finner behöfligt, fastställa dylika maxima af arbetstid redan blifvit i grundsats erkänd genom förordningen af den 18 februari 1870.

Härom har ock inom utskottet ingen meningsskiljaktighet yppat sig. Deremot kunna ju tankarna onekligen vara delade om, huruvida en ytterligare tillämpning af denna grundsats verkligen hos oss är *behöflig*.

För att få svar på denna fråga, torde man i främsta rummet böra veta, huruvida i vårt land några större och allmänna öfverdrifter med hänsyn till arbetstiden faktiskt förekomma.

Hvad i fråga om arbetstid bör betraktas såsom öfverdrift är naturligtvis icke lätt att ens ungefärligen angifva. Enligt af motionären åberopade hygieniska auktoriteter skulle i allmänhet åtta-timmars-dagen närmast motsvara helsolärans fordringar, och — om dessa under nuvarande ekonomiska förhållanden ej öfverallt läte sig genomföra — skulle en arbetsdag på tio till elfva timmar, måltidsstunderna häri inräknade, vara det högsta, som ur *sundhetsvårdens* synpunkt kunde anses »tillständigt». Af den öfersigt från utlandet, som motionären lemnat, framgår emellertid, att en maximalarbetsdag på 8 timmar finnes införd endast i Australien och Amerika, att i England maximum för qvinnor satts till 10 timmar, i Tyskland till 11, i Schweiz och Österrike för både män och qvinnor till 11 samt i Frankrike (enligt den gamla lagen af 1848) till 12 timmar, allt utan inberäkning af måltidsstunderna.

Jemföras härmed förhållandena hos oss, så finner man, att inom svenska industrien förekomma arbetstider, som långt öferskjuta nu anförda maxima.

Enligt de statistiska uppgifter, som meddelades af 1891 års ar-

betareskyddskomit , och som omfattade 94,290 manliga och qvinliga industriarbetare, utgjorde längden af de vuxna arbetarnes dagliga arbets- och rastetid mindre än 11 timmar endast f r 2,860, 11 timmar f r 7,645, 11   timmar för 5,431, 12 timmar f r 26,137, 12   timmar för 11,208, 13 timmar f r 23,187, 13   timmar för 5,023, 14 timmar f r 10,969, 14   timmar f r 923 och 15 till 15   timmar f r 748; ja, inom åtskilliga industrier (särskildt inom närings- och njutningsmedelsindustrierna) uppgick den i vissa rörelser till 16, 16   eller 17 timmar, och till och med f r de qvinliga industriarbetarne förekommo så höga tider som 16 timmar.

Frånräknas måltidsstunderna, hvilka af komitén upptogos till i det närmaste 2 timmar, så finner man, att den *effektiva* arbetstiden utgjorde mindre än 9 timmar endast för 2,275 arbetare, 9 timmar f r 1,967, 9   timmar för 3,662, 10 timmar f r 28,109, 10   timmar för 12,204, 11 timmar f r 23,567, 11   timmar för 8,010, 12 timmar f r 13,280, 12   timmar f r 739 och 13 timmar f r 399; ja, inom närings- och njutningsmedelsindustrierna steg den f r vissa rörelser till 13  , 14 eller 14   timmar, och till och med f r qvinnor kunde den uppgå till 13   timmar. — I sådana fall, der primäruppgifterna ej varit uttryckta i jemna halftimmar, äro dessa tal jemnade *nedåt*, hvadan verkliga effektiva arbetstiden f r mer än 2,500 arbetare öfversteg den i tabellerna angifna med en kvarts timme.

Af de i förevarande statistik medtagna industriarbetarne uppg fvos 29,967 hafva *nattarbete*, de flesta 6 eller 7 n tter i hvar eller hvarannan vecka, hvarje sådan natt i allmänhet innefattande 10 timmars effektivt arbete. I ungefär tiondedelen af de rörelser, hvarom i tabellerna föreligga uppgifter, förekom regelmessigt *söndagsarbete*, i många fall uppgående till 12 timmar och deröfver.

Samtliga nu anförda uppgifter om arbets- och m ltidsstundernas längd härröra uteslutande från arbetsgifvarne.

Hvad man vid denna statistik särskildt b r lägga märke till,  r, att det för hvarje rörelse angifna tidm ttet afser att uttrycka ett *medeltal* af de olika arbetstider, som inom rörelsen förekomma. Då sålunda f r en stor fabrik med 700—800 arbetare uppgifves en effektiv arbetsdag af 10   timmar (eller med rasterna inräknade 12  ), så innebär detta ingalunda, att samtliga arbetare skulle vara sysselsatta denna tid, utan inom vissa afdelningar af fabriken arbetas 10, 9, 8 timmar eller mindre, inom andra  ter 11, 12 13 timmar eller mera; ja, med regelbundna mellantider kunna en till två gånger i veckan vissa grupper af arbetare få arbeta ända till 30 timmar i sträck. Hvad man genom denna

statistik erhåller, är alltså *medelarbetsdagen* inom de olika rörelserna. De *arbetstider af ovanlig längd*, som faktiskt förekomma, och som det skulle vara den ifrågasatta regleringens uppgift att bortskära, äro vida högre.

De hygieniska förhållandena inom den svenska industrien.

Då det gäller att bedöma i hvad mån ett yrke med lång arbetstid skadligt inverkar på arbetarens helse, måste det vara af vikt att känna de *hygieniska förhållanden*, som inom detsamma äro rådande. Ty värr gifves det ganska få undersökningar öfver det svenska industriarbetet i detta hänseende. Den mest betydande är tvifvelsutan den af 1884 års arbetareförsäkringskomité föranstaltade, vid hvilken uppgifter erhöles rörande 2,096 industriella rörelser.

Bland de frågor, å hvilka denna komité infordrade svar från helsovårds- och kommunalnämnder (genom dem äfven från provinsial-, stads-, distrikts- och fabriksläkare) samt bergmästare, voro följande:

1) Har någon för arbetarnes helse menlig inverkan visat sig af det vid fabrikationen uppkommande dammet? — Här torde bland annat uppmärksammas det dam, som uppstår vid pulverisering, malning, torrslipning och torrputsning (t. ex. i cementfabriker, glasbruk, porslins- och kakelugnsfabriker, mjölkvarnar, snusqvarnar), vid häckling, rensning, kardning och kardslipning (t. ex. i spinnerier, väfverier och vaddfabriker), vid sortering, skärning och rensning af lump (t. ex. i pappersfabriker), vid slipning (t. ex. inom jern- och stålmanufakturen) m. m. dylikt.

2) Har någon för arbetarnes helse menlig inverkan visat sig genom handterandet af giftiga ämnen eller genom vid fabrikationen alstrade ohelsosamma gaser eller dylikt? — Här torde bland annat uppmärksammas handterandet af arsenik och blyföreningar (t. ex. i målaryrket, vid glasyrdoppning och glasyrjustering i porslins- och kakelugnsfabriker), beröringen med qvicksilfver (t. ex. vid förgyllning och spegeltillverkning), utströmmande af giftiga gaser (t. ex. i blekerier, kemiska fabriker, förnicklings- och galvaniseringsfabriker) m. m. dylikt.

Ur svaren på den förra frågan må anföras, att i Stockholm (der undersökningen var något noggrannare) arbetarne befunnits lidande af dammet vid vaddfabriker, snusqvarnar, benmjölsfabriker, borstbinderifabriker (rensning och kamning af svinhår), anstalter för rening af tagel, krollsplint och fjäder, kakelfabriker (glasyrkrossning och satinerering), mekaniska verkstäder (sotmalning, rensning af gjutgoods, torrslipning och smergling), snickerifabriker (torrslipning och smergling af

verktyg, putsning af träarbeten, dam från sågar och hyfvelmaskiner), qvarnverk (stenhackning och påfyllning af spanmål), instrumentfabriker (torrslipning), tapetfabriker, stenhuggerier (svarfning af slipstenar), garfverier (barkmalning), bomullsspinnerier (vid öppningsmaskinerna), tekniska fabriker m. m.

Från landsorten klagades vid sågverken öfver dammet från smergelskifvorna. Från jernbruken erfor man, att olägenheter af här omhandlade slag förefunnos vid malmkrossning, s. k. kolfatning samt slipning. »De i kolhusen sysselsatta arbetarne (kolfatarne) klaga understundom öfver, att den fina stybben lägger sig på bröstet, hvarför äfven med klen bröstmått utrustade personer snart måste sluta, och andra äfven för någon tid nödgas upphöra med detta arbete. Samma förhållande, ehuru icke i fullt så hög grad, förekommer vid den rostade malmens krossning i det fria: malmdammet spelar här samma roll som kolstybben.» Från en mekanisk verkstad uppgafs, att slipare och smerglare voro utsatta för fint dam och därför i de allra flesta fall åsamkade sig sjukdomar, såsom lungsot m. m. Från tryckerierna klagades öfver stildammet, hvaraf verkan kunde spörjas redan efter ett års vistande deri; en mycket vanlig följd vore s. k. blyförgiftning. Vid stenhuggerierna och stensliperierna förekommo alltid skadliga följder af dammet. En läkare skref: »I qvarnar och qvarnstensbrott äro lungkatarrer vanliga». Vid ett stort antal bryggerier klagades öfver dammet vid malkrossningen. I fråga om en porslinsfabrik yttrade sig provinsialläkaren sålunda: »Blyförgiftning förekommer ganska ofta hos dem, hvilka hafva med glasyren att göra, men detta är dock af mindre vikt (!), då dessa operationer ej fordra någon yrkesskicklighet, och därför de dermed sysselsatta genast kunna erhålla annat arbete, så snart de visa några tecken till förgiftning och ersättas af andra»; han tillade, att somliga arbetare redan efter 1—2 månader kände börjande symptom till blyförgiftning.

Å den andra af de framställda frågorna lemnades från Stockholm det svar, att illamående af arbete med giftiga ämnen eller af under arbetet utvecklade ohelsosamma gaser blifvit påvisadt vid större och mindre metallgjuterier (af ångor vid gjutningen), bronsfabriker (af ångor vid förgyllning), nysilfverfabriker (vid gjutning och försilfring), kakelfabriker (vid glasyrputsning samt kalcinering af bly och tenn), bleckslagerifabriker (vid betsnung och förtening), tvättinrättningar (vid fläckuttagning medelst klorvatten), ljusfabriker (vid förtening), gasverk (vid reparation och ändring af gasledning), chokladfabriker (af svaf-

velhaltiga ångor vid kokning), förgyllareverkstäder, fernissfabriker, stilgjutier och stereotypgjutier m. m.

I landsorten klagades från brännerier öfver kolsyran, från kakelfabriker öfver blyförgiftning, från tändsticksfabriker öfver fosforförgiftning, från gasverk öfver lysgasförgiftning, från diverse fabriker, i synnerhet tapetfabriker, öfver stinkande lim, från tvättinrättningar öfver klorvattnet o. s. v.

Ehuru inga särskilda frågor framstälts rörande andra helsoskadliga inverkningsar af industriarbetet, exempelvis sådana, som härröra från för stark värme eller för stark köld, för fuktig luft, otillräcklig belysning, onaturlig arbetsställning o. s. v., hade dock i svaren åtskilliga dithörande uppgifter blifvit lemnade. Sålunda anfördes, att en synnerligen hög och i hygieniskt hänseende ogynsam temperatur förekom i ett icke obetydligt antal fabriker, såsom i sockerbruk, stereotyp- och stilgjutier, färgerier, strykinrättningar, lackerare- och målareverkstäder, hatt- och stearinfabriker, ångpanne- och ångmaskinrum m. m. Från jerngjutier klagades öfver den knäböjda ställningen å kalla marken, från stenhuggerier öfver rheumatism i benen genom beröringen med den kalla stenen, från gelbgjutierorna öfver den der gängse s. k. gjutarefrossan, från garfverier öfver den fuktiga luften i arbetslokalerna, från litografiska anstalter öfver ögonlidande genom ansträngdt arbete vid gasbelysning o. s. v.

Sällsynta undantag voro de industrier, om hvilkas hygieniska beskaffenhet ett gynsamt omdöme kunde fällas. Det förnämsta af dessa undantag var sågverksindustrien. Från flera håll intygades sågverksarbetarnes öfverlägsenhet, i allmänhet taget, öfver den öfriga fabriksbefolkningen i fråga om sundhet och lefnadsmod. Sålunda skref en provinsialläkare, att sågverksrörelsen hade att uppvisa en långt friskare, hurtigare och raskare arbetspersonal än, minst sagdt, de flesta andra industrigrenar. Såsom väsentliga orsaker härtill anfördes arbetets omväxlande art samt dess förrättande i fria luften eller uti stora, rymliga lokaler, der förskämning af luften icke förekomme i någon nämnvärd grad.

Upprepade gånger framhåller komitén, att dess uppgifter rörande yrkenas inflytande på helsan äro mycket ofullständiga. Undersökningsfältet hade varit så stort och undersökningstiden så knapp, att under densamma endast de mest påfallande helsomenliga verkningarna hunno visa sig.

Den här af förorsakade ofullständigheten godtgöres emellertid genom den i hög grad belysande statistik öfver sjuklighets- och dödlighetsförhållandena bland den svenska arbetsklassen, som samma komité föranstaltade och som omfattade 107,615 dödsfall bland arbetare och med dem jämförliga personer, hvaraf 54,429 bland män och 53,186 bland qvinnor. Ur de af komitén uppgjorda tabeller, hvilka utvisa fördelningen af dessa 107,615 dödsfall efter dödsorsaken, må här anföras följande:

Sjuklighets- och dödlighetsförhållandena inom svenska industrien.

	Af 100 afidna med känd dödsorsak afleda af								
	sjukd. i andedräftsorgan.	konstitutions- sjukd.	vårdssamma dödsorsaker.	infektions- o. förgiftn.- sjukd.	hjern- o. nerv- sjukd.	sjukd. i cirkulations- org.	sjukd. i matsm.- org.	sjukd. i urin- o. köns- org.	öfriga uppgifna dödsorsaker
Män af arbetsklassen.....	38,4	15,5	11,5	5,7	8,1	2,8	9,3	5,2	3,5
Qvinnor af arbetsklassen.....	37,9	23,2	2,0	0,9	7,4	2,3	8,2	8,8	3,3
Arbetare qvinnor (familjemedlemmar)	37,2	25,5	1,7	0,2	7,4	2,1	8,2	8,8	3,2
på landet	36,0	26,5	1,8	5,8	7,5	1,4	7,5	9,9	3,6
i städerna	38,6	18,7	1,2	8,2	7,4	5,2	11,5	7,4	1,8
Yrkesarbeterskor	41,8	11,4	4,4	11,6	7,0	3,6	8,3	8,5	3,4
på landet	41,1	12,1	4,6	11,7	7,2	2,2	7,3	9,9	3,9
i städerna	42,8	10,1	4,0	11,4	6,7	6,1	10,3	6,1	2,5
Jordbruksarbetare	36,2	18,5	10,2	5,1	8,7	2,0	10,1	5,1	4,1
Jordbruksarbeterskor	40,2	12,4	4,8	11,6	7,3	2,1	7,3	10,2	4,1
Industriarbetare	46,6	8,2	10,7	5,9	7,5	4,1	9,0	5,6	2,4
på landet	46,8	9,7	11,9	5,5	7,1	2,0	8,5	5,4	3,1
i städerna	46,4	7,1	9,9	6,2	7,8	5,7	9,3	5,8	1,8
Industriarbeterskor	57,0	5,9	2,4	11,7	4,0	4,0	6,7	6,7	1,6
på landet	67,8	1,5	3,1	13,9	1,5	1,5	4,6	4,6	1,5
i städerna	54,8	6,8	2,3	11,3	4,5	4,5	7,1	7,1	1,6
Fabriksarbetare	52,3	3,5	10,1	4,0	7,5	4,0	8,6	7,0	3,0
på landet	44,2	3,8	15,4	1,9	11,6	—	13,5	5,8	3,8
i städerna	55,1	3,4	8,2	4,8	6,1	5,4	6,8	7,5	2,7
Fabriksarbeterskor	58,4	6,4	4,7	13,5	2,9	1,8	4,1	7,0	1,2
på landet	59,5	3,1	6,2	9,4	—	3,1	6,2	9,4	3,1
i städerna	58,3	7,2	4,3	14,4	3,6	1,4	3,6	6,5	0,7
Arbetare inom handeln.....	30,0	7,7	8,7	8,6	11,6	9,0	9,9	6,3	2,2

»Bland dödsorsakerna», säger komitén, »intaga sjukdomar i andedrägtsorganen ett synnerligen betydande rum. — — — Hvad det stora antalet dödsfall i följd af konstitutionella sjukdomar vidkommer, är att observera, att till dylika sjukdomar har räknats jemväl *ålderdomsaftyning*. Härei ligger äfven den egentliga förklaringen till det stora antalet dödsfall i följd af konstitutionella sjukdomar å landsbygden: å landsbygden är antalet äldre personer relativt vida talrikare än i städerna. — — — Bland yrkesutöfvare inom *industrien* är antalet dödsfall i följd af sjukdomar i andedrägtsorganen synnerligen högt. Ej mindre än 46,6 procent af de industriella arbetarne affida — — — på grund af denna dödsorsak. Anmärkningsvärdt höga siffror utvisa i detta afseende porslinsarbetare 91,3 procent, tobaksarbetare 57,7 procent, maskinarbetare och gjutare 56,4 procent, boktryckeriarbetare 54,4 procent, målare och tapetserare 52,2 procent samt mjölnare likaledes 52,2 procent. — — — Hvad angår dödsorsakerna bland qvinnor, må framhållas, att dödsfall i följd af sjukdomar i andedrägtsorganen synas oftare förekomma bland qvinliga yrkesutöfvare än bland familjemedlemmar. Bland fabriksarbeterskor utgöra dylika dödsfall 58,4 procent, bland sömmerskor 56,3 procent».

På grund af den olika yrkessjukligheten visade sig ock inom olika yrken medellifslängden och dödligheten vid olika åldrar synnerligen olika. Komitén lemnade härom bland annat följande uppgifter:

	Sannolika återstående medellifslängden vid 15 års ålder.	Af 1,000 femtonåringar kvarlefvä vid						Årliga antalet afidna pro mille i åldern		
		15 år.	25 år.	35 år.	45 år.	55 år.	65 år.	20—25 år.	25—45 år.	45—65 år.
Jordbruksarbetare	(53,4)	1,000	(957)	(897)	(830)	(735)	(578)	5,5	6,4	16,7
Bruksarbetare och kolare ..	55,8	1,000	966	915	855	771	626	—	—	—
Timmerhuggare och sågare	53,0	1,000	913	871	824	754	589	6,0	4,7	12,5
Timmermän	51,1	1,000	942	876	807	697	525	} 9,9	8,2	18,4
Snickeri- o. tunnbinderiarb.	51,0	1,000	939	867	790	685	523			
Gruf- och stenbrottsarb.	50,7	1,000	982	933	843	708	517	—	7,9	21,4
Garfveriarbetare	50,7	1,000	953	899	822	695	515	8,8	6,4	21,7
Mjölhnare	50,4	1,000	955	883	800	681	508	6,0	8,9	20,5
Skomakeri- o. sadelmak.-arb.	49,9	1,000	929	854	768	657	499	10,4	9,1	18,6
Smeds- o. vagnmakeriarb.	49,8	1,000	949	872	784	666	496	8,8	9,2	20,6
Spinneri- o. väfveriarbetare	48,7	1,000	940	865	790	647	478	12,4	8,5	27,9
Skrädderi- o. hattmakeriarb.	48,7	1,000	914	820	732	628	478	10,7	10,8	18,6
Målare och tapetserare	47,4	1,000	934	850	756	636	442	8,1	10,3	22,1
Färgeri- och blekeriarbetare	46,6	1,000	953	858	751	613	435	15,7	11,7	24,0
Maskinarb., gjutare, varfsarb	45,6	1,000	891	797	692	576	422	10,1	12,5	20,4
Murare, stenläggare m. fl.	45,5	1,000	899	797	695	578	428	11,2	12,9	21,9
Bagare och sockerbagare	45,2	1,000	934	847	734	590	400	10,0	11,4	25,6
Tegel-, kakel- o. porslinsarb.	41,9	1,000	909	809	681	533	360	10,7	14,2	28,8
Slagtare	40,5	1,000	861	756	640	508	353	11,6	14,4	25,8
Koppar-, bleck- o. plåtslag.	40,3	1,000	918	815	688	545	382	—	—	—
Instrument- och urmakare	39,2	1,000	843	725	602	491	359	} 13,0	17,5	28,5
Guldsmeder och metallarb.	38,9	1,000	897	786	649	480	273			
Boktryckeriarbetare	37,6	1,000	864	727	601	468	315	13,9	18,7	29,9
Bokbinderiarbetare	34,6	1,000	910	762	590	386	191	11,8	20,8	51,7
Tobaksarbetare	33,1	1,000	819	693	552	385	217	21,2	17,6	37,8

Dessa uppgifter visa, att inom många yrken döden i regeln inträder under de *tidigare* åldrarna, medan den deremot inom andra inträder först vid *senare* åldrar, hvadan hos de förra medellifslängden blir låg, hos de senare jemförelsevis hög.

Bland industriarbetarne är, säger komitén, »dödligheten i alla åldrar (som af statistiken beröras) högre än inom hela den manliga befolkningen. — — Bland bokbinderi-, boktryckeri- och tobaksarbetare samt fabriksarbetare utan uppgifvet yrke är dödligheten — — ovanligt

hög i både yngre och äldre åldrar; deremot ringa, för såväl högre som lägre åldrar, bland bruksarbetare, timmerhuggare och sågare, äfvensom snickare och tunnbindare samt timmermän. — — — Stadslifvets menliga inflytande på helsan träder otvetydigt fram i de yrken, som utvisa en stor dödlighet, landtlifvets mera helsosamma inverkan åter i dem, hvilkas dödlighet visat sig vara ringa.»

Jemförda med befolkningen i dess helhet, fortsätter komitén, intaga *jordbruksarbetarne* med hänsyn till dödligheten en synnerligen fördelaktig ställning. Af utredningen synes framgå, att den lägre dödligheten bland *jordbruksarbetare* i viss mån torde få tillskrifvas den omständigheten, att sjukdomar i andedräftsorganen icke förekomma bland dem fullt så ofta som inom flertalet andra yrkesgrupper. Närmare hvar femte *jordbruksarbetare* aflider af ålderdomsaftyning.

I likhet med *jordbrukareklassen* utmärkes äfven en annan å landsbygden väsentligen hemmahörande yrkesgrupp, nemligen *gruf- och bruksarbetare*, i vårt land af en synnerligen ringa dödlighet, i synnerhet de sistnämnda. Den industriella yrkesgrupp, som näst bergshandteringen utvisar de gynsammaste dödlighetsförhållandena, är trävaruindustrien, och bland dithörande yrken må i detta hänseende särskildt framhållas *sågverksarbetare* jemte timmerhuggare och flötare. Den ringa dödligheten bland dem torde i väsentlig mån böra tillskrifvas deras vistelse på landsbygden. Äfven bland *snickare* och *timmermän* samt öfriga yrkesutöfvare inom trävaruindustrien, såsom *svarfvare*, *korkskärare*, *korgmakare* m. fl., äro förhållandena jmförelsevis gynsamma. Äfven för *garfvare* är dödligheten låg, beröende i viss mån derpå, att sjukdomar i andedräftsorganen bland dem ej äro så vanliga som bland flertalet industriarbetare. Icke heller *qvarnindustrien* synes i vårt land vara att räkna till de mest ohelsosamma yrkena.

Delade mellan landsbygden och städerna äro smederna samt maskin- och gjuteriarbetarne, hvilket äfven röjer sig i de bland dem rådande dödlighetsförhållandena. Bland *smederna*, af hvilka flertalet tillhöra landsbygden, är dödligheten mindre än bland *maskin- och gjuteriarbetarne*, hvilka till öfvervägande del hafva sin vistelse i städerna.

Till de mera ohelsosamma yrkena hör i vårt land *bagerihandteringen*. Bland dödsorsaker, hvilka i mera ovanlig grad förekomma bland bagare, märkas hjern- och nervsjukdomar, sjukdomar i cirkulationsorganen samt infektions- och förgiftningssjukdomar, hvaraf resp. 11,4, 10,5 och 10,1 procent af dödsfall bland bagare föranledas, medan motsvarande procenttal för manliga yrkesutöfvare inom industrien i dess helhet utgöra resp. 7,5, 4,1 och 5,9 procent.

En industrigren, som med afseende på dödligheten bland dess idkare intager en särdeles märkelig plats, är *lergodsindustrien*. Ehuru dithörande yrken till stor del utöfvas på landsbygden, hvars helsosamma inflytande röjer sig inom alla andra der hemmahörande yrken, är bland denna industris arbetare dödligheten synnerligen hög. Endast några få yrken kunna i detta hänseende uppvisa högre siffror, och dessa yrken äro samtliga att anse som stadsmannanäringar. Äfven *glasbruksarbetarnes* dödlighetsförhållanden måste betraktas som synnerligen ogynsamma.

Bland *slagteri- och bryggeriarbetare* är dödligheten likaledes hög; ovanligt många dödsfall inträffa här till följd af hjern- och nervsjukdomar samt infektions- och förgiftningssjukdomar.

Koppar-, bleck- och plåtslagare, instrument- och urmakare samt *guldsmeder* och *metallarbetare* äro utsatta för en synnerligen hög dödlighet. Särskildt är detta fallet med guldsmeder och metallarbetare, bland hvilka inom de flesta åldrar det relativa antalet dödsfall är omkring dubbelt så stort som bland den manliga befolkningen i dess helhet. Bland dödsorsaker, som i mera ovanlig grad förekomma inom nu berörda yrken, må framhållas hjern- och nervsjukdomar, hvaraf 14,7 procent af guldsmederna och metallarbetarne affida, medan detta är förhållandet med endast 8,1 procent bland män i allmänhet. Ännu sämre äro förhållandena bland *boktryckeri- och bokbinderiarbetarne* samt *tobaksarbetarne*, af hvilka senare öfver hälften eller 57,7 procent ådraga sig döden genom sjukdomar i andedrägtsorganen.

Äfven den s. k. Nya arbetareförsäkringskomitén af 1891 framhåller kraftigt, att industriarbetet i vårt land utöfvar ett synnerligen farligt inflytande på industriarbetaren, samt att yrkesfarorna genom nutidens produktionssätt långt ifrån att hafva minskats snarare hafva ökats. »Det är», säger komitén, »ett allmänt känt förhållande, att dödligheten inom olika samhällsklasser är ganska olika allt efter beskaffenheten af sysselsättning och lefnadsvilkor i öfrigt. Sålunda är, hvad särskildt kroppsarbetarne angår, medellifslängden för dem, som äro sysselsatta i jordbruket och vissa dermed likartade yrken, ej oväsentligt längre än för arbetare i flertalet af de *industriella* yrkena.» Dessas skadlighet visar sig dels genom högre olycksfallsfrekvens, dels genom högre sjuklighet och dödlighet. Deras verkan i sistnämnda afseende är ej mindre beaktansvärd än deras verkan i det förra. Om arbetaren, säger komitén, förlorar sin arbetskraft, sitt enda förvärfsmedel, genom olycksfall eller häftig ansträngning eller genom mera långsamt verkande orsaker, såsom kroniska sjukdomar, kan för honom vara temligen likgiltigt. Ofta kan till och med den arbetare, som drabbats af ett vanligt

olycksfall, t. ex. förlorat en arm eller ett ben, vara i öfrigt fullt frisk och därför mindre dåligt stäld än den, hvilkens helsa blifvit för alltid bruten. Man har ofta, framhåller komitén vidare, varit benägen att gifva olycksfallen en viss principiel undantagsställning. Det är dock svårt att inse, fortsätter den, hvarför olycksfallen i arbetet skola betraktas ur väsentligen annan synpunkt än *yrkessjukdomarna*. »Båda äro i lika hög grad beroende af yrkets beskaffenhet. Likasom olycksfallens antal är större inom vissa yrken än inom andra, medföra äfven en del yrken i öfrigt större fara för helsan än andra. I sjelfva verket kan man uppfatta det inom farligare yrken så småningom fortgående försvagandet af arbetskraften genom sjuklighet eller för tidig ålderdom såsom resultat af ett antal på hvarandra följande, hvar för sig omärkliga smärre olycksfall. Någon principiel åtskilnad emellan olycksfallen och yrkessjukdomarna torde härutinnan svårigen kunna göras.»

Ej heller låter sig en dylik principiel åtskilnad genomföra bland de särskilda yrkessjukdomarna inbördes. Somliga af dessa kunna uppträda under mera vederstyggliga och upprörande *former*, men det är dermed ingalunda sagdt, att dessa äro de farligaste, de som framför alla andra böra motarbetas. I senaste arbetareskyddskomités betänkande anföres en i detta afseende belysande, af en läkare anställd jernförelse mellan fosfornekrosen och öfriga yrkessjukdomar. Nämnde läkare ansåg fosfornekrosen i farlighet stå betydligt *tillbaka* för många andra yrkessjukdomar, särskildt de s. k. stoftinhalationssjukdomarna, hvilka vore särdeles allmänna och oftast utgjorde den grundläggande orsaken till sekundära, döden medförande förändringar i lungorna.

*Jernförelse
med sjuklig-
hets- och död-
lighetsförhål-
landena inom
industrien i
andra land.*

För att få en föreställning om det svenska industriarbetets beskaffenhet i hygieniskt afseende i *förhållande till utlandets*, anstälde 1884 års arbetareförsäkringskomité en jernförelse med de land, der några tillförlitliga undersökningar då förelågo, nemligen England, Schweiz och Danmark. Såsom allmänt resultat häraf framgick, att i de mindre helsomenliga yrkena förhållandena i Sverige i allmänhet äro bättre, inom de mera helsomenliga yrkena deremot i regeln *sämre* än i nämnda tre land.

Jordbruksarbetarne intaga öfverallt en synnerligen fördelaktig ställning. Bland bergsbruksarbetarne är dödligheten i England något större och i Schweiz vida större än i vårt land. Undantager man den lägsta åldersgruppen, så visa sig dödlighetsförhållandena bland snickare och

timmermän i vårt land vara ungefär densamma som i England, men ej oväsentligt bättre än i Schweiz och Danmark.

Bland färgeri- och blekeriarbetare är deremot i Sverige dödligheten i åldrarna under 45 år *större* än i England, bland målare och tapetserare väsentligt högre i åldern 20—25 år, densamma i åldern 25—45 år, men lägre i åldern 45—65 år. Bland murare och stenläggare inträder döden i Sverige likaledes vid tidigare ålder än i England, Schweiz och Danmark. Medan dödlighetsförhållandena bland bagare i England och Schweiz måste anses ganska goda, äro de deremot hos oss ogynnsamma, och jemför man dödlighetsförhållandena bland bagare i Sverige och Danmark, så te sig förhållandena i vårt land ännu sämre än hvad jemförelsen med de båda andra länderna utvisar. Äfven bland smides-, maskin- och gjuteriarbetarne är dödligheten intill 45 år större än i England, Schweiz och Danmark. Bland tegel-, kakel- och porslinsarbetarne är den betydligt högre än i England i åldern 20—25 år, något högre i åldern 25—45 år samt lägre i åldern 45—65 år. Äfven för instrument- och urmakare, guldsmeder och metallarbetare, boktryckeri- och bokbinderiarbetare samt tobaksarbetare utvisar Sverige genomgående högre dödlighetssiffror än de öfriga land, från hvilka tillförlitliga uppgifter stodo 1884 års komité till buds.

Det nu anförda torde vara nog för att styrka, hvad redan genom den dagliga erfarenheten är noggsamt känt, nemligen att industriarbetet i vårt land i många fall till sjelfva sin beskaffenhet är synnerligen menligt för arbetarnes helsa, och att det följaktligen måste vara ett samhällsintresse af genomgripande vigt att finna något medel, hvarigenom dess skadliga inflytelser kunde i möjligaste mån begränsas.

Åtskilliga sådana medel hafva blifvit med större eller mindre framgång pröfvade. Sålunda hafva på vissa ställen damalstrande maskiner omslutits med hufvar och förbundits med sugfläkt eller dylikt, damalstrande operationer eller arbeten med giftiga eller giftutvecklande ämnen hafva förlagts till särskilda rum, torrmalning och torrslipning hafva utbytt mot våtmalning och våtslipning, vid smergelskifvorna hafva anbragts vattenlådor, afsedda att uppsamla en del af det kringrykande dammet, arbetarne hafva försetts med respiratorer eller våta svampar för mun och näsa, med masker eller glasögon till skydd mot metallflisor eller kringstänkande syror, med vantar vid händernas neddoppning i giftiga vätskor o. s. v.

*Behöfligheten
af verksamma
skydds-
åtgärder.*

Enligt den af 1884 års arbetareförsäkringskomité i detta hänseende verkställda undersökning hade emellertid dylika skyddsåtgärder blott i ytterst ringa mån blifvit införda inom den svenska industrien. De hade ansetts allt för kostsamma, i synnerhet för de mindre industriidkarne. Läkare, som i afseende härå velat gifva råd, hade mötts med det svaret, att de föreslagna åtgärderna vore för dyra, och att tiderna vore för dåliga för att medgifva deras vidtagande. Sådana medel som respiratorer eller våta svampar för tilltappning af mun och näsa hade sällan varit att tillgå, och äfven der detta vore förhållandet, hade de ofta af arbetarne befunnits hinderliga och obehagliga vid arbetet samt dessutom allt för litet skyddande. De anstalter, som gjorts mot spridningen af dam eller giftiga ämnen och ohelsosamma gaser, hade endast sällan visat sig fullt verksamma o. s. v.

I betraktande häraf borde man enligt motionärens mening taga under öfvervägande, huruvida ej en mera effektiv begränsning af industriarbetets helsomenliga inflytelser skulle äfven i vårt land kunna åstadkommas genom någon begränsning af *den tid, hvarunder dessa helsomenliga inflytelser få verka på organismen*, d. ä. genom en lagstadgad reglering af arbetsdagen. På hvilka industrigrenar denna reglering borde tillämpas och till hvilka maximimått arbetsdagen inom hvar och en af dem borde hos oss fastställas, har han velat få utrönt genom den af honom begärda utredningen.

Behöfligheten af en utredning rörande frågan om reglering af arbetstiden.

Utskottet, som på grund af de omständigheter, hvilka i det föregående blifvit anförda, finner en sådan utredning vara af de faktiska förhållandena hos oss påkallad, har emellertid icke ansett ändamålsenligt, att föremålet för densamma skulle i allo erhålla den begränsning, som af motionären blifvit föreslagen. Enligt hans hemställan skulle utredningen afse att upplysa, »i hvad mån åtgärder äfven i vårt land kunna vara lämpliga för ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglering af arbetstiden, särskildt vid offentliga arbeten samt inom alla sådana näringsgrenar, som äro underkastade yrkesinspektion». Utskottet anser för sin del, att i en fråga, som hittills varit så litet behandlad i vårt offentliga lif, utredningen borde få afse icke allenast *i hvad mån* dylika åtgärder kunna vara »lämpliga», utan äfven *huruvida* de öfver hufvud taget kunna anses behöfliga. Utan att på något sätt underskatta de fördelar i *intellektuellt* och *moraliskt* afseende, som en måttlig begränsning af arbetstiden skulle medföra, har utskottet vidare varit af den tanke, att den *hygieniska* synpunkten, hvilken af Andra Kammarens första tillfälliga utskott vid

1891 års riksdag i främsta rummet betonades, äfven borde i den föreslagna skrifvelsen i synnerhet framhållas. I enlighet härmed borde utredningen särskildt röra frågan om arbetstidens reglering vid sådana fabriker eller andra industriella inrättningar, i hvilka arbetet genom sin art menligt inverkar på arbetarens helsa, alltså icke de yrkesgrenar, hvilka med hänsyn till sjuklighets- och dödlighetsförhållandena befinna sig i en jämförelsevis fördelaktig ställning, såsom fallet bland annat är med jordbruksarbetet. Att regleringen — i händelse den befunnes lämplig — skulle gälla helsomenliga industrier äfven i *statens* och *kommunernas* tjänst, finner utskottet falla af sig sjelft.

Mot förslaget att nu underkasta föreliggande fråga en grundlig och allsidig utredning har den invändningen blifvit framställd, att Riksdagen förlidet år med anledning af en då väckt motion ingått till Kongl. Maj:t med anhållan »om utredning rörande lämpligaste sättet för samlande, bearbetande och publicerande genom statens försorg af en svensk arbetsstatistik samt om framläggande för Riksdagen af de förslag, som med anledning häraf må synas vara påkallade».

Denna hemställan, öfver hvilken Kongl. Maj:t begärt kommerskollegii yttrande, synes emellertid ej innebära någon tillräcklig grund för den nu af utskottet önskade utredningens undanskjutande. Äfven om en utredning rörande lämpligaste sättet för samlande, bearbetande och publicerande af en svensk arbetsstatistik kommer till stånd, och om en kongl. proposition angående upprättandet af en arbetsstatistisk byrå under den närmaste framtiden kommer att föreläggas Riksdagen och varder af densamma antagen, så framgår likväl af den 1893 aflätna riksdagsskrifvelsen härom, att denna arbetsstatistiska byrå icke skulle få till uppgift att verkställa en utredning af det slag, som utskottet nu begär. Dess sak måste blifva att insamla, sammanställa och offentliggöra statistiska data, som kunna tjena till underlag vid bedömandet af den ena eller andra sociala lagstiftningsfrågan, men icke att låta sina statistiska framställningar utmynna i några tillstyrkande eller afstyrkande utlåtanden om hvad statsmagterna efter byråns mening böra göra eller icke göra. Liksom man vid sociala lagstiftningsfrågor behöfver socialstatistik, så behöfver man vid skogslagsstiftningsfrågor skogsstatistik, vid läroverksfrågor skolstatistik o. s. v., men ingen ifrågasätter, att de statistiska myndigheterna tillika skola verkställa några utredningar om behöfligheten och lämpligheten af den ena eller andra åtgärden på dessa områden, t. ex. af en skogslagsstiftningsreform, en läroverksreform eller dylikt. Utredningar, som icke enbart eller ens hufvudsakligen kunna bestå i framläggandet af statistiska sifferuppgifter,

måste det alltid blifva statsmagternas sak att hädanefter såsom hittills föranstalta.

Den föreslagna socialstatistiken skulle visserligen komma att insamla uppgifter äfven om arbetstiderna inom de olika yrkena, alltså uppgifter af väsentligen samma slag, som blifvit infordrade, bearbetade och framlagda af 1875, 1884 och 1891 års komitéer. Men detta skulle vara blott ett af föremålen för dess verksamhet. Enligt riksdagsskrifvelsen af den 2 maj 1893 skulle denna omfatta två stora grupper af uppgifter: *a)* antalet i de särskilda yrkena anstälde arbetare, fördelade efter ålder, kön och civilstånd; aflöning och aflöningssätt (tidlön, med eller utan premie, styckelön, andel i vinsten o. s. v.), arbetstiden; arbetslokalernas tillstånd, helsovådliga inflytelser m. m.; arbetarens utgifter för sitt uppehälle, födans beskaffenhet, lifsmedelsprisen; bostadsfrågan; hustruns sysselsättning utom hemmet; arbetslöshet; strejker; olycksfall i arbetet; sparkassor och insättningar i sparbanker; kooperativa företag; inrättningar till främjande af arbetsklassens materiella, intellektuella och moraliska fromma o. s. v.; *b)* affärsställningen inom de olika industrigrenarna, hvarigenom lagstiftaren sattes i tillfälle att bedöma, i hvad mån åtgärder, som medförde en ökning i produktionskostnaderna, kunde vidtagas, utan att derigenom möjligheten att bestå i konkurrensen allt för mycket försvårades eller rent af tillintetgjordes.

Arbetstiden inom de olika yrkena skulle således utgöra blott *en* af de oändligt många punkter, som tid efter annan skulle komma i åtnjutande af speciel statistisk behandling, och det är naturligtvis omöjligt att med någon grad af sannolikhet kunna veta, när turen en gång komme till just denna punkt. Då nu denna socialstatistik skulle omfatta samtliga sociala förhållanden, och statistik är nyttig vid bedömandet af alla sociala frågor, så måste konsekvensen af den gjorda invändningen blifva den, att hela det sociala lagstiftningsarbetet i vårt land skulle ligga nere under den tid, som behöfves för att ett förslag om socialstatistikens ordnande skulle hinna utarbetas, framläggas, antagas och utföras, samt derutöfver äfven tills det socialstatistiska materialet från olika områden blifvit för någon längre period insamladt, bearbetadt och offentliggjordt.

Utskottet, som icke kan erkänna det berättigade i denna tankegång, anser en utredning af den nu föreliggande frågan vara ur flere synpunkter af så genomgripande vikt, att densamma icke bör undanskjutas till en oberäknelig framtid, samt hemställer därför,

att Andra Kammaren för sin del ville besluta, det Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunniga personer låta utreda, huruvida och i hvad mån åtgärder äfven i vårt land kunna vara behöfliga och lämpliga för ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglerandet af arbetstiden, särskildt inom sådana fabriker och andra industriella inrättningar, i hvilka arbetet genom sin art menligt inverkar på arbetarens helsa.

Stockholm den 13 april 1894.